

ZORAN JANJETOVIĆ

Institut za savremenu istoriju, Beograd, Srbija

Izvorni znanstveni članak

UDK: 930.85(497.5):070(497.11)“1952/1991”

Prilozi o hrvatskoj kulturi na stranicama *Politikinog zabavnika* u razdoblju socijalističke Jugoslavije

Autor u radu analizira priloge o hrvatskim kulturnim stvaracima i kulturnim stečevinama koje je objavljivao prosvjetno-zabavni list za mlade Politikin zabavnik između 1952. i 1991. godine. Rad sadrži statistički pregled i analizu sadržaja objavljenih priloga.

Ključne riječi: *Politikin zabavnik*, Hrvatska, kultura, književnost, arhitektura, »bratstvo i jedinstvo«

O *Politikinom zabavniku*

Politikin zabavnik bio je izdanje najvećeg srbijanskog lista *Politika*. Izlazio je kratko prije Drugog svjetskog rata i bio obnovljen 1952, poslije raskida sa Staljinom i sovjetskim modelom kulture. Bio je zabavno-poučan list namijenjen prije svega mladima, ali su ga, zbog kvalitetnih priloga, čitali i pripadnici starijih generacija.¹ Glavni cilj lista bio je zabaviti mladu publiku, ali i služiti joj kao nadopuna školskog gradiva iz raznih područja. Pored toga, list je imao i cilj da na prilično neuočljiv način pridobije mlade za vladajuću ideologiju.² Jedna od bitnih sastavnica te ideologije bilo je i »bratstvo i jedinstvo«. Nju je list njegovao uglavnom na posredan način, koji se ponekad približavao integralnom jugoslavenstvu. Usprkos tome što je o hrvatskim piscima, umjetnicima itd. pisano kao o »našim«, u mnogim priložima njihov je hrvatski identitet bio više nego jasan. Takvim se načinom pisanja željelo mlade čitatelje u, prije svega, istočnim dijelovima zemlje, gdje je list (koji je tek 1971. dobio i latinično izda-

1 Zoran Janjetović, Izgradnja kumulativnog identiteta: hrvatske teme u *Politikinom zabavniku* 1952-1991, *Časopis za savremenu povijest*, 39/2007, 521-523.

2 Zoran Janjetović, Komunizam na kašičicu: ideološki sadržaji u *Politikinom zabavniku* 1952-1991, *Tokovi istorije*, 4, 2007, 97-117.

nje) imao većinu čitatelja, upoznati s poviješću i kulturom drugih dijelova zemlje. U broju priloga Hrvatska je bila uvjerljivo ispred svih ostalih republika (izuzev, daka-ko, Srbije). U ovom ćemo se radu pozabaviti priložima iz područja hrvatske kulture koje je list objavio tijekom svoga izlaženja u razdoblju socijalističke Jugoslavije.³

Opći pregled kulturnih priloga u listu

Za potrebe ovog rada napravili smo malu statistiku, koja ne pretendira na apsolutnu točnost. Razlog je u subjektivnoj klasifikaciji priloga: mi smo ih uvrštavali u priloge iz kulture, povijesti itd. na osnovu vlastitog mišljenja, tj. neki bi ih drugi istraživač možda malo drugačije klasificirao. No usprkos tome vjerujemo da se opća slika ne bi mnogo izmijenila. Pritom treba imati na umu i to da u obzir nisu uzete kratke bilješke od nekoliko redaka kojih je posebno bilo do prelaska lista na magazinski format 1968. godine. Drugim riječima, predmet naše analize bit će članci, kraće bilješke i slikovno-tekstualni prilozi koji govore o hrvatskim kulturnim stvaraocima i njihovim djelima, kao i o kulturno-povijesnim spomenicima na tlu Hrvatske.

Tijekom promatranog razdoblja, u listu je objavljeno 116 priloga koje smo mi uvrstili u priloge s kulturnom tematikom, a koji su se odnosili na Hrvatsku. Neki se od njih, prije svega bogato ilustrirani prilozi o hrvatskim gradovima, arhitektonskim spomenicima i krajevima, u različitim omjerima bave kulturom i poviješću, odnosno u njima se ta dva područja isprepleću. Osim toga, treba napomenuti da golema većina priloga iz hrvatske kulture u stvari pripada povijesti kulture. Naimе, o suvremenim hrvatskim kulturnim stvaraocima (uostalom kao i o suvremenim stvaraocima iz drugih sredina) list je pisao vrlo rijetko. To je dijelom bilo u skladu sa školskim programima koji su također stavljali naglasak na djelatnike iz prošlosti, čiju je kvalitetu potvrdilo vrijeme. Osim toga, to je omogućavalo *Zabavniku* da se drži izvan aktualnih sporova između kulturnih djelatnika i turbulencija na kulturnoj sceni Jugoslavije.⁴

3 *Politikin zabavnik* još uvijek izlazi, ali zbog sužavanja tržišta, većeg broja listova za mlade, razvoja novih medija koji posreduju informacije iz mnogih područja (internet) i brojnih mogućnosti za zabavu djece i mladih (CD, DVD, kompjuterske igre) koje ranije nisu postojale, on danas nema ni približno takvo značenje i utjecaj kakav je imao u socijalističkom razdoblju.

4 Poslijeratna jugoslavenska kultura bila je daleko od toga da bude bez proturječnosti, a isto je vrijedilo i za stvaraocе koji su u njoj djelovali. Usp. npr. Predrag Marković, U potrazi za novim putem: jugoslovenski eksperiment u društvu i kulturi posle 1948, u: *Yugoslav-Soviet Conflict in 1948*, Beograd 1999; Predrag Marković, Od socijalističkog realizma do socijalističkog estetizma: čudnovati razvoj estetske ideologije jugoslovenskih komunista, u: Predrag Marković, *Trajnost i promena. Društvena istorija socijalističke i postsocijalističke svakodnevice u Jugoslaviji i Srbiji*, Beograd 2007, 42-49; Branka Donkić, Sovjetizacija i desovjetizacija jugoslovenske kulturne politike, u: *Zbornik radova sa međunarodnog okruglog stola Tito-Staljin*, Beograd 2007, 109-121; Milo Gligorijević, *Slučajna istorija*, Beograd 1988; Ratko Peković, *Ni rat ni mir. Panorama književnih polemika 1945-1965*, Beograd 1986.

Tijekom promatranog razdoblja u *Politikinom zabavniku* objavljeno je ukupno 1076 priloga s temom iz područja kulture. Od toga je iz opće kulture bio 661 prilog. Kulturne teme jugoslavenskih naroda i republika bile su u manjini. Iz srpske kulture objavljeno je 274 priloga, iz hrvatske 116, dok su ostali jugoslavenski narodi zastupljeni s neusporedivo manjim brojem priloga: o kulturi u Sloveniji govorilo je 10, Makedoniji 4, a Bosni i Hercegovini samo 2 priloga. Budući da zbog dobi glavnog dijela ciljane publike (učenici viših razreda osnovne škole i srednjoškolci) prilozima s kulturnom tematikom nisu mogli biti intelektualno prezahtjevni, za prosvjetne ciljeve lista kao najpogodnija forma nametala se slikovno-putopisna reportaža s kraćim tekstovima i objašnjenjima ispod slika (ako su u pitanju bili kulturno-povijesni spomenici ili stari gradovi), odnosno pretežno biografski prilozima o kulturnim stvaraocima. Mnogi su od njih zapravo sadržavali mnogo više podataka o osobnostima stvaralaca ili epizodama iz njihovih života, nego o njihovim djelima. Na taj način list je ispunjavao i svoju zabavnu ulogu, nadopunjujući istovremeno biografijama ili detaljima iz biografija znanja koja su čitatelji u školi stjecali o pojedinim stvaraocima i njihovim djelima. Najveći broj priloga iz hrvatske kulture pripadao je tim dvjema osnovnim novinarskim formama. Pojedinim institucijama bavilo se 7 priloga, dok je općeg karaktera bilo 16 priloga.

Kronološki gledano, prilozima pokrivaju razdoblje od antike do 20. stoljeća, iako ne podjednako ravnomjerno. To je bilo određeno dostupnim znanjima: o renesansi ili 19. stoljeću bilo je svakako više materijala (posebno onog koji je još uvijek bio relevantan) nego o srednjem vijeku. S druge strane, prilozima o suvremenim stvaraocima bili su vrlo rijetki – iz već navedenih razloga. Geografski gledano, najzastupljeniji su Dubrovnik i Dubrovčani – o čemu se pojavio 21 napis. Primorski krajevi u cjelini uvjerljivo dominiraju i u slikovnim prilozima o gradovima i kulturno-povijesnim spomenicima, dok je o onima u kontinentalnoj Hrvatskoj pisano neusporedivo manje, iako i u njoj postoji niz značajnih spomenika. Zbog toga se ne možemo oteti dojmu da je redakcija željela pisati prije svega o krajevima i mjestima koje su čitatelji možda i osobno posjetili tijekom nekog ljetovanja – što je čest postupak u ilustriranim listovima, zabavnoj literaturi i filmu. Na taj se način, evociranjem lijepih osobnih uspomena, bude pažnja i simpatije čitatelja. Treba napomenuti i to da je velika većina slikovnih priloga iz te grupe objavljena od 1974. pa nadalje, kada je već priličan broj ljudi iz kontinentalnih dijelova zemlje imao priliku posjetiti Jadran.

Prilozima o kulturno-povijesnim spomenicima i gradovima

Kao što je spomenuto, ti su prilozima bili prilično brojni i prilagođeni potrebama jednog ilustriranog lista. Većina ih se pojavila od 1974, ali je i prije toga bilo nekoliko koje smo ubrojili u tu skupinu, usprkos tome što nisu bili tako dobro ilustrirani kao kasniji prilozima.

Neki od tih priloga ne govore o spomenicima hrvatske kulture, već o spomenicima na tlu Hrvatske – prije svega antičkim. Tako je *Zabavnik* pisao o Dioklecijanovoj palači⁵ ili pulskoj areni.⁶ Međutim, velika većina priloga iz te grupe govori o hrvatskim primorskim gradovima, miješajući u izlaganju povijest i tumačenja o nastanku i vrijednosti pojedinih arhitektonskih spomenika nastalih poslije doseljavanja Hrvata.⁷ Manji dio priloga te vrste predstavlja gradove i objekte u unutrašnjosti Hrvatske.⁸ Ti su prilogi imali za cilj da mlade širom zemlje, prije svega vizualno upoznaju s raznim krajevima zajedničke domovine, i da na taj način pomognu iz-

- 5 Dioklecijan i njegova palata, *Politikin zabavnik* (dalje: PZ), 158, 8. 1. 1955, 6. O njoj se pojavio i jedan ilustriran prilog s čak 11 slika iz kasnijeg razdoblja. Usp. Stara arhitektura: Dioklecijanova palata, PZ, 1226, 27. 6. 1975, 8-9.
- 6 M. Vujović, Stara arhitektura, Pula: Projektor umesto gladijatora, PZ, 1340, 2. 9. 1977, 12-13; Neimarska remek dela: Arena za umiranje, PZ, 1498, 12. 9. 1980, 32.
- 7 Platani u Trstenom, PZ, 189, 13. 8. 1955, 5; M. Vujović, Priče o našim gradovima, Trsteno: Dijalozi o ljubavi i lepoti, PZ, 1386, 21. 7. 1978, 6-7 (oba o poznatom parku obitelji Gučetić, kasnije nacionalnom parku i arboretumu JAZU); Kroz vekove: Naši arhitekti, PZ, 615, 12. 10. 1963, 1 (o građevinama Andrije Markovića, Marka Andrejića, Petra Andrijevića i njegove braće Josipa i Blaža u Dubrovniku); Stara arhitektura, Dubrovnik: Grad Muzej, PZ, 1162, 5. 4. 1974, 8-9; Grad Velog Jože na rasprodaji, PZ, 730, 25. 12. 1965, 8; Olga Vukadinović, Politikin zabavnik u postojbini Velog Jože: Poljupcem u Srednji vek, PZ, 1874, 27. 11. 1987, 8 (o Motovunu, njegovoj prošlosti i sadašnjosti, dolasku intelektualaca iz zemlje i svijeta i o Velom Joži); Stara arhitektura Trogira: Kamerlengo – simbol otpora, PZ, 1199, 20. 12. 1974, 8-9; Stara arhitektura Zadra: Prodat za dukat, PZ, 1209, 28. 2. 1975, 24-25; Stara arhitektura Šibenika: Grad tvrđava, PZ, 1214, 4. 4. 1975, 8-9; Stara arhitektura, Makarska: Gnezdo sokolova, PZ, 1294, 15. 10. 1976, 2-25; Milenko Todorović, Stara arhitektura, Brač: Na kamenu život, PZ, 1304, 24. 12. 1976, 6-7; Milenko Todorović, Stara arhitektura, Omiš, PZ, 1309, 28. 1. 1977, 12-13; Stara arhitektura, Kaštelanska rivijera: Letnjikovci kao tvrđave, PZ, 1375, 5. 5. 1978, 12-13; Stara arhitektura, Cavtat: Grad Kadmosa i Harmonije, PZ, 1377, 19. 5. 1978, 12-13; Letnjikovci dubrovačke vlastele 1: Dvorci na Ombli, PZ, 1379, 2. 6. 1978, 6-7; Letnjikovci dubrovačke vlastele 2: Kamene lepote, PZ, 1380, 9. 6. 1978, 6-7; Priče o našim gradovima, Rovinj: Ribara davnih dom, PZ, 1440, 3. 8. 1979, 6-7; I. Lončar, Poznate ulice, Stradun: Zelenci otkucavaju vekove, PZ, 1443, 24. 8. 1979, 6-7; Stara arhitektura, Ston: Rasprodane zidine, PZ, 1450, 12. 10. 1979, 6-7; Priče o našim gradovima, Rijeka: Gospodari plitkog džepa, PZ, 1486, 20. 6. 1980, 4-5; Dolinom Krke, Otočac: Oltar za potpalu, PZ, 1500, 26. 9. 1980, 4-5; Ivan Lončar, Priče o našim gradovima, Lastovo: Ecco la costa!, PZ, 1580, 9. 4. 1982, 56-57; Ivan Lončar, Priče o našim gradovima, Krk: 30 lisičijih koža godišnje, PZ, 1587, 28. 5. 1982, 56-57; Petar Milatović, Najmanji grad u svetu, Hum u Istri: Ulice 2, stanovnika 25, PZ, 1758, 6. 9. 1985, 11; Olga Vukadinović, Grožanj, grad između sna i jave: Na mala vrata kroz veliku kapiju, PZ, 1943, 24. 3. 1989, 42-43; Olga Vukadinović, Nebeski časovnik: Kopernik nije bio prvi, PZ, 1994, 16. 3. 1990, 4-5 (o crkvi Sv. Križa u Ninu iz 9. stoljeća koja je građena da služi i kao sunčani sat). Većinu primjera iz primorja navodi i prilog: Gotika u Hrvatskoj, PZ, 1258, 6. 2. 1976, 6-7.
- 8 M. Todorović, Dvorac poetskog grofa: Dvospratno orlovsko gnezdo, PZ, 1311, 11. 2. 1977, 11 (o dvorcu Trakošćan); Stara arhitektura, Dvorci Hrvatskog zagorja: U vrtu jabuka i ruža, PZ, 1314, 4. 3. 1977, 6-7; M. Todorović, Stara arhitektura, Varaždin: Dva grada u jednom, PZ, 1333, 15. 7. 1977, 13; Stari Zagreb – Gornji Grad, Zlatna bula za gostoprimstvo, PZ, 1420, 16. 3. 1979, 7; O. Vukadinović, Dolinom Krke, Kostanjevica: Nema mesta za šesir, PZ, 1502, 10. 10. 1980, 4-5.

gradnju zajedničkog, općejugoslavenskog patriotizma. Na određeni način oni su bili vizualna nadopuna brojnih povijesnih priloga koji su govorili o borbi za slobodu domovine: oni su ilustrirali ono što je trebalo braniti, ali ne samo to: ističući ljepotu i kulturno-povijesno značenje pojedinih gradova i spomenika, oni su doprinosili izgradnji općejugoslavenskog nacionalnog ponosa u kulturnom smislu, budući da nije posebno isticana (ali ni prešućivana) nacionalnost stvaralaca spomenika i republička pripadnost mjesta o kojima je pisano.

Značajni hrvatski kulturni stvaraoci

Spomenuli smo da je u većini svojih članaka o kulturnim temama uredništvo lista biralo personalni pristup koji je bio najprimjereniji kako dobi čitatelja i profilu lista, tako i novinarskom načinu izlaganja uopće. *Politikin zabavnik* bio je zabavno-poučan list, tako da je bilo protivno njegovoj koncepciji da ulazi u »dubokoumne« analize umjetničkih djela ili stvaralaca. List je svojim čitateljima nudio žive portrete značajnih ličnosti, ili zanimljive epizode iz njihovih života. To je vrijedilo i kad su u pitanju bili hrvatski kulturni stvaraoci. Priloge o njima možemo zato podijeliti, prije svega na osnovu značenja ličnosti i djela o kojima je pisano, na tekstove o stvaraocima od prvorazredne važnosti, i na ostale, o manje značajnim, ili barem manje poznatim kulturnim djelatnicima koji su tijekom stoljeća davali doprinos hrvatskoj kulturi.

Među stvaraocima od prvorazrednog značenja, jedan od najčešće spominjanih na stranicama lista bio je Ruđer Bošković, o kome su objavljena tri članka⁹ i čak jedan kraći strip.¹⁰ Svi ga oni prikazuju kao znanstvenika europskog glasa i borca za prosvijećenost. Zbog toga, ali i zbog zanimljivosti priče, čak dva od tri članka o njemu govore o spiritističkom eksperimentu u kome je sudjelovao u Engleskoj. Poučan, znanstveno-pozitivistički ton prisutan je posebno u prvom od ta dva članka. Hrvatski stvaralac koji je također puno putovao i vodio prilično neuredan život koji je davao dobrog materijala novinarima, bio je Antun Gustav Matoš, o kome su objavljena četiri članka.¹¹ U njima je glavni naglasak na njegovim doživljajima, a ne na njegovim djelima. Pritom je prvi od četiri članka, koji govori o njegovom boravku

9 N. J, Veliki putnik Ruđer Bošković, PZ, 2, 12. 2. 1952, 7; D. E, Ko se boji duha?, PZ, 1122, 29. 6. 1973, 4-5; Slavoljub Marković, Zona sumraka ili jeziva šala: Duh ugasio sveću, PZ, 1980, 8. 12. 1989, 16-17.

10 Ja sam Dubrovčanin!, PZ, 1148, 28. 12. 1973, 29.

11 Prvi Matošev boravak u Beogradu, PZ, 630, 25. 1. 1964, 8; Nepoznate stranice iz istorije književnosti: Matoš protiv apaša, PZ, 1362, 3. 2. 1978, 14; M. Todorović, Izbori bez glasača: Stvar bi zgodno došla!, PZ, 1393, 8. 9. 1978, 17; I. Lončar, Tamnice i bekstva A.G. Matoša: Pesnik među lopovima, PZ, 1605, 1. 10. 1982, 36-37.

u Beogradu, pružio autoru priliku i da promiče vrijednosti »bratstva i jedinstva«. ¹² Pritom je potpuno prešućena kasnija promjena Matoševog političkog raspoloženja i njegovo pisanje protiv Srba u frankovačkom tisku, ¹³ čime je de facto – iako s plemenitom namjerom – krivotvorena biografija tog značajnog književnika.

Hrvatski pisac koji je bio apsolutni favorit *Zabavnikovog* uredništva bio je August Šenoa, o kome je objavljeno čak pet priloga. ¹⁴ Među člancima o Šenoi, dva se najvećim svojim dijelom bave samo njegovim radovima, a ne biografijom koja nije bila tako uzbudljiva kao Matoševa ili nekih drugih stvaraoca. S druge strane, njegova djela bila su ne samo obvezna školska lektira, već stilom i sadržajem lako pristupačna mladima, tako da su novinari *Politikinog zabavnika* svojim čitateljima o njima mogli reći nešto više bez prenaprezanja pažnje čitatelja. Osim što je bio jedan od najvećih hrvatskih književnika, Šenoa je bio i dobar Jugoslaven, što ga je također činilo poželjnim, čak i u vrijeme kad je Jugoslavija prestala postojati.

Zanimljivo je u tom kontekstu primijetiti da su o Krleži, uvjerljivo najvećem hrvatskom piscu, objavljena samo dva članka, ¹⁵ dok je u još dva spomenut – iako ne uvijek u najljepšem svjetlu. ¹⁶ Članci posvećeni samo njemu po običaju su isječci iz biografije, dok se samo u dva od ukupno četiri govori i o pojedinim njegovim djelima. Razlog tome treba tražiti u dvije činjenice: prije svega, Krleža je bio suvremenik, i to vrlo utjecajan, tako da se za njegovog života o njemu nije moglo pisati bilo što. S druge strane, uz neavanturistički život, on je stvorio vrlo misaona djela koja nije bilo tako lako približiti mladim čitateljima jednog zabavno-poučnog lista. Tako je po konačnom zbroju Krleža prošao gore od nekih drugih stvaralaca.

12 Ne samo što je Matoš lijepo primljen u Beogradu u koji je došao kao vojni bjegunac, već je autor članka zgodno citirao Matoševe tadašnje misli o glavnom gradu Srbije: »Od svih meni poznatih gradova ova varoš ima najljepši položaj, najviše svjetla i sunca. To je odista, naročito iz daljine, Bjeli grad. To je najbijeliji, najplemenitiji od svih gradova koje poznam, bijelo i sunčano mjesto, kao da je izabrano da bude slika slobode i svjetlosti u plemenu našem...«.

13 Vasilije Krestić, *Istorija Srba u Hrvatskoj i Slavoniji 1848-1914*, Beograd 1991, 511-512. Taj osjetljivi detalj iz njegove biografije zaobišla je i *Enciklopedija Jugoslavije* (EJ, 6, Zagreb 1965, 50-52), natuknuvši samo da je bio strastven i proturječan polemičar. *Enciklopedija Jugoslavije* nije, međutim, propustila navesti kako je Matoš (s prekidima) proveo u Beogradu gotovo sedam godina života – navodeći na taj način čitatelje na jednostrane zaključke.

14 Likovi u Šenoinim romanima, PZ, 271, 20. 3. 1957, 5; Crtice iz života Augusta Šenoe, PZ, 385, 16. 5. 1959, 7; Kletva koja se nije teško podnosila, PZ, 9. 11. 1963, 7; 125 godina od rođenja Augusta Šenoe: Pesnik Zagreba, PZ, 640, 4. 4. 1964, 7; M. Todorović, Tri života Augusta Šenoe: Gospodine, imate užasne manire!, PZ, 2059, 14. 6. 1991, 17.

15 I. Lončar, Drama oko drame: Krleža protiv »Obznane«, PZ, 1373, 21. 4. 1978, 4-5; M. L. Sećanje na detinjstvo: Krleža je ponavljao, PZ, 1573, 19. 3. 1982, 4-5.

16 Ljubiša Radovanović, Kako su se »čašćavali: Ubošću te burgijom, PZ, 1824, 12. 12. 1986, 4-5 (članak govori o svađama između intelektualaca, a Krležina polemika s ljevičarskim književnicima, u kojoj nije birao riječi, čini samo dio teksta); Ko je bio Petrica Kerempuh, PZ, 635, 29. 2. 1964, 7 (članak u jednom dijelu govori o Krležinom doprinosu uobličavanju lika P. Kerempuha u hrvatskoj kulturi).

Od ostalih novijih hrvatskih pisaca, *Zabavnik* je dva puta, i to pod gotovo istim naslovom, pisao o osebujnoj pojavi, Tinu Ujeviću, koji je također proveo dio života u Beogradu.¹⁷ Iako svojim neurednim životom nije bio uzor za socijalističku omladinu, njegova marljivost i duhovna širina, kao i nonkonformizam prema građanskom redu u međuratnoj Jugoslaviji, osigurali su mu simpatije *Zabavnikovog* novinara.

Pored tih velikana, svega nekoliko hrvatskih stvaralaca na polju umjetnosti, znanosti i književnosti u listu dobilo je više od jednog članka. Od toga je najviše puta pisano o dubrovačkom astronomu Marinu Getaldiću, kome su posvećena tri članka.¹⁸ Između ostalog, u njima se navodi da je on po svemu sudeći izumio teleskop oko 40 godina prije Newtona. O nekolicini drugih znamenitih ličnosti objavljena su po dva članka. Neki od njih govore o ličnostima koje pripadaju »prvoj ligi« hrvatske kulture, kao što su književnici Marin Držić¹⁹ i Ante Kovačić,²⁰ slavist Vatroslav Jagić,²¹ slikar Vlaho Bukovac,²² graditelj šibenske katedrale i drugih građevina, Juraj Dalmatinac²³ ili arheolog Dragutin Gorjanović Kramberger.²⁴ Od manje poznatih osoba, dva napisa posvećena su istraživačima Afrike i Južne Amerike, braći Seljan – više zbog njihove zanimljive biografije nego doprinosa hrvatskoj ili jugoslavenskoj kulturi.²⁵

- 17 Ivan Lončar, Tin Ujević, kralj boema: Svemir za ličnu upotrebu, PZ, 1324, 13. 5. 1977, 4-5; Ivan Lončar, U tom klošaru krio se Tin Ujević: Svemir za ličnu upotrebu, PZ, 1776, 10. 1. 1986, 14-15 (u drugom članku puno se govori o njegovoj prevoditeljskoj djelatnosti te da je napisao 37.000 stihova).
- 18 Dubrovački vrah Bete, PZ, 444, 2. 7. 1960, 7; Dubrovčanin koji je preselio Carigrad, PZ, 1077, 18. 8. 1972, 12; I. Lončar, Čarobnjak iz Betine špilje: Najstroža državna tajna, PZ, 28. 11. 1980, 24-25.
- 19 Marin Držić, PZ, 121, 24. 4. 1954, 5; I. Lončar, Marin Držić, dva veka popularnosti: Vidra pred sultanom, PZ, 1656, 23. 9. 1983, 36-37. Oba članka donose njegovu biografiju, ali ne analiziraju puno njegovo djelo. To posebno vrijedi za prvi članak.
- 20 Sudbina jednog našeg romana, PZ, 232, 9. 6. 1956, 5 (iako je članak formalno posvećen romanu *U registraturi*, u njemu se govori i o drugim Kovačićevim djelima; ističe se njegov realizam i kritičnost prema ondašnjem hrvatskom društvu); Okovani književnik, PZ, 715, 11. 9. 1965, 8 (taj članak ponavlja ono što je rečeno u prethodnom, uz nešto više biografskih podataka).
- 21 Vatroslav Jagić, PZ, 282, 25. 5. 1957, 5 (članak daje Jagićevu biografiju na osnovu uspomena koje je on sam napisao u starosti); Slavni profesor i njegovi studenti, PZ, 700, 29. 5. 1965, 4 (i taj članak u osnovi daje prikaz Jagićeve biografije, ali piše i o njegovom odnosu sa studentima).
- 22 Životni roman Vlaho Bukovca, PZ, 136, 7. 8. 1954, 5; Među robijašima, PZ, 899, 21. 3. 1969, 12-13. (oba su priloga biografskog karaktera i uglavnom su zasnovani na Bukovčevoj autobiografiji *Moj život*; prvi članak donosi čitav njegov životopis, dok se drugi bavi dijelom slikarevih doživljaja u SAD-u).
- 23 Veliki neimar: Juraj Dalmatinac, PZ, 762, 6. 8. 1966, 8; M. Todorović, Ko je bio Juraj Dalmatinac: Ugovor za idealan posao, PZ, 1438, 20. 7. 1978, 23 (prvi članak donosi Jurjevu biografiju, dok drugi govori uglavnom samo o izgradnji katedrale u Šibeniku).
- 24 D. E. Pobjeda majmuskog advokata, PZ, 1135, 28. 9. 1973, 4-5; I. Lončar, Krapinski čovek: Velika tajna Hušnjakovske pećine, PZ, 1453, 2. 11. 1979, 10-11 (oba napisa govore o pronalasku ostataka »Krapinskog pračoveka«).
- 25 Život piše romane, Jugosloven Mirko Seljan, istraživač i guverner nekih pokrajina Etiopije, PZ, 6, 9. 2. 1952, 5; I. Lončar, Putovanje u nepoznato: Braća Seljan, PZ, 1487, 27. 6. 1980, 3.

Stvaraoci o kojima je rjeđe pisano

Cijelom nizu hrvatskih kulturnih stvaraoca posvećen je samo po jedan članak. Među njima nalazi se većina onih koje spominje svaka enciklopedija, ali postoji i prilično velik broj napisa o ličnostima koje su doduše u svoje doba bile vrlo poznate, ali čija su imena modernim čitateljima značila malo ili ništa. Steče se dojam da su neke od tih osoba uzete u obzir više zbog zanimljivosti njihovih biografija nego zbog veličine i trajne vrijednosti njihovih djela. U prvu grupu svakako ulazi povjesničar Mavro Orbini, kome je posvećen jedan članak, koji za razliku od drugih sličnih članaka veći dio teksta posvećuje njegovom djelu i njegovim odjecima u kasnijim vremenima nego njegovoj biografiji.²⁶ Članak o Pavlu Ritteru Vitezoviću kombinira puno biografskih podataka s opisom njegove »Stematografije« i kasnijim utjecajem tog djela. Nepotpisani autor članka smatrao je primjerenim da čitateljima objasni kako je Vitezović vjerovao da na južnoslavenskom prostoru živi jedan narod, koji je on nazivao ilirskim, slavenskim ili hrvatskim, »ali uvek bez ikakve zadnje misli, čak i kada je za srpske zemlje govorio da u njima žive Hrvati, jer za njega između Srba i svih onih koji govore istim jezikom kao njegovi Senjani, nije bilo razlike«.²⁷ To je jedno od svega nekoliko mjesta na kojima se *Zabavnik* tijekom socijalističkog razdoblja makar malo približio osjetljivom aspektu hrvatsko-srpskih odnosa.²⁸

Po jedan prilog objavljen je i o osnivačima opere kod Hrvata: članak o Vatroslavu Lisinskom²⁹ i kraća bilješka o Ivanu Zajcu.³⁰ O vođi ilirskog pokreta, Ljudevitu Gaju, pojavio se također samo jedan biografski prilog, i to prilično kasno.³¹ O piscu epa *Smrt Smail-age Čengića*, Ivanu Mažuraniću, objavljen je jedan članak koji za pjesnikovo glavno djelo navodi da je, uz Njegošev *Gorski vijenac*, »najveće i najpopularnije delo jugoslovenske književnosti, koje se i u najtežim časovima oslobodilačke borbe naših naroda duboko saživelo s njihovim opštečovečanskim pregnućima«.³² Na taj mu je način odano priznanje kao vrhunskom nacionalnom djelu, ali i djelu čije značenje znatno prelazi granice tadašnje Jugoslavije. Ništa manje laskavo *Zabavnik* je pisao i o pjesnikovoj unuci, Ivani Brlić-Mažuranić, nazvavši je u naslovu hrvatskim Andersenom.³³ S jednim svjetskim velikanom uspoređen je i Marko

26 Dubrovčanin Mavro Orbini i njegovo »Kraljevstvo Slovena«, PZ, 244, 1. 9. 1956, 5.

27 Grbovi Pavla Vitezovića, PZ, 417, 26. 12. 1959, 7.

28 Drugi takav članak iz koga se moglo vidjeti da međunacionalni odnosi nisu uvijek bili tako idealni kako se to čitateljima lista moglo učiniti, bio je Bratska reč Mihajla Polita (PZ, 563, 13. 10. 1962, 7), u kome su spomenute protusrpske demonstracije u Zagrebu 1902, potaknute jednim »nepromišljenim« člankom u srpskom tisku, koji se u članku također spominje.

29 Vatroslav Lisinski, PZ, 82, 25. 7. 1953, 4.

30 Ko je komponovao operu Nikola Šubić Zrinski, PZ, 106, 9. 1. 1954, 5.

31 S. A. Plemić među ilircima...i: Meteor koji tera magluštinu, PZ, 1868, 16. 10. 1987, 4.

32 Kako je postao epos »Smrt Smail-age Čengića«, PZ, 677, 19. 12. 1964, 7.

33 I. Lončar, Ivana Brlić-Mažuranić, Hrvatski Andersen, PZ, 1366, 3. 3. 1978, 5.

Marulić,³⁴ u članku u kome su uravnoteženo izneseni podaci o njegovom (isprva burnom) životu i djelu. Uz njegovo značenje za povijest hrvatske književnosti, ističe se i njegov pionirski rad na polju arheologije. Na određeni način s popularnošću Marulića uspoređen je Andrija Kačić-Miošić, za koga se u *Politikinom zabavniku* ističe da je njegovo djelo prodrlo u narod kao ni jedno drugo, te da je utjecao i na takve velikane kao što su bili Ivan Mažuranić i Petar Preradović.³⁵ Kao vrhunski dokaz koliko je njegov *Razgovor ugodni* prodro u mase i koliko je bio u narodnom duhu, navodi se činjenica da je Vuk Karadžić, čitajući ga, mislio da je riječ o narodnom stvaralaštvu. List ističe i to da je Kačić (koji je preveden na francuski, njemački i talijanski) prvi jugoslavenski pisac čije su pjesme uključene u jednu stranu antologiju – iako greškom.³⁶

Već smo rekli da je o suvremenim stvaraocima pisano rijetko. Takvi izuzeci među najvećima, uz Krležu, bili su Vladimir Nazor³⁷ i Ivan Meštrović.³⁸ O prvome je objavljen jedan članak koji govori o njegovoj aktivnosti u Istri tijekom njegove mladosti, dok prilog o drugom donosi kratak pregled kipareve biografije. Pritom je kratkoća bila dobar izgovor da se preskoče politički »nezgodni« detalji, iako su čitatelji mogli naslutiti da sve nije baš bilo kako treba, na osnovu navedene činjenice da je Meštrović poslije Drugog svjetskog rata živio u SAD-u. No budući da je on zaista bio jedan od najvećih jugoslavenskih, i svjetskih kipara, list mu je to i priznao, a mjesto u *Zabavniku* nije mu se moglo uskratiti. Neugodne pojedinosti su, kao i u slučaju nekih drugih stvaraoca, jednostavno prešućene.

Politikin zabavnik objavio je i jedan duži tekst o, tada ne više suvremenici, Mariji Jurić Zagorki.³⁹ Iako se njezino djelo svojim umjetničkim kvalitetama sigurno ne može mjeriti s gorespomenutim autorima, njezin je značaj ležao u tome što je potisnula u njezino vrijeme vladajuće njemačke romane, što je pisala za narod i borila se za njegova nacionalna prava. Počasna mirovina koju je dobila od Hrvatskog sabora poslije Drugog svjetskog rata bila je priznanje društvenom utjecaju, a ne književnoj kvaliteti njezinih djela – koja su usprkos mnogim omalovažavanjima, cijenili Tomáš Masaryk, Viktor Car Emin, Frano Supilo, S. S. Kranjčević i A. G. Matoš.

Samo četiri priloga govore o stvaraocima koji su bili živi i aktivni u vrijeme kada je *Politikin zabavnik* o njima pisao. Radi se o priložima o piscima za djecu Anti Stan-

34 M. Krstulović, Tragična avantura Marka Marulića: Greh splitskog Dantea, PZ, 1376, 12. 5. 1978, 14.

35 Jedan stari bestseller, PZ, 720, 16. 10. 1965, 8.

36 Herder je, vjerujući kao i Vuk Karadžić da je riječ o narodnom stvaralaštvu, neke Kačićeve pjesme uvrstio u svoju antologiju narodnih pjesama svijeta.

37 Mladi Nazor u Istri, PZ, 605, 3. 8. 1963, 7.

38 Veliki vajar, PZ, 526, 27. 1. 1962, 7.

39 M. Todorović, Progonjena zbog veštice, PZ, 1316, 18. 3. 1977, 16-17.

čicu⁴⁰ i Damiru Milošu,⁴¹ koji su dobili *Zabavnikove* nagrade za književnost za djecu koje je list dodjeljivao. I dok je prvi bio već stariji i afirmirani pisac (autor *Malog pirata*, koji je, kako list navodi, bio omiljen iako je bio obvezna školska lektira), drugi je u vrijeme kada je dobio nagradu bio mlada nada dječje književnosti. U svakom slučaju nije se radilo o književnicima čija se slava i utjecaj mogao mjeriti s onima ranije spomenutima, ali pokazuje da je *Politikin zabavnik*, iako rijetko, ponekad doprinosio da mladi čitatelji saznaju nešto i o suvremenim autorima koji su po prirodi stvari manje zastupljeni u školskim programima. Treći prilog o (jednim dijelom) još živim i aktualnim stvaraocima odnosio se na naivne slikare iz sela Hlebine,⁴² a jedan prilog posvećen je i kiparu Tomi Rosandiću.⁴³

Prilozi o manje poznatim stvaraocima

O manje poznatim stvaraocima iz raznih razdoblja od renesanse do 20. stoljeća govori 18 priloga. Riječ je o književnicima, kiparima, putopiscima itd., koji su u svoje vrijeme bili prilično poznati – bar u određenim krugovima – ali koji su u vrijeme kada je *Zabavnik* o njima pisao kod šire publike uglavnom potonuli u zaborav.⁴⁴

-
- 40 I. Lončar, Dodeljena književna nagrada *Politikinog zabavnika*: Tirkiz Galebovog gnezda, PZ, 1518, 30. 1. 1981, 6-7.
- 41 Petar Milatović, Sa ovogodišnjim dobitnikom *Zabavnikove* književne nagrade: Damir nema mira, PZ, 1935, 27. 1. 1989, 12-13.
- 42 Petar Milatović, Hlebine, važno selo na planeti: Crveni petao odleteo u svet, PZ, 1801, 4. 7. 1986, 14-16.
- 43 B. Jeremić, Naši vajari i njihova dela: Nešto iz glave, PZ, 1404, 24. 11. 1978, 5.
- 44 Uspomina i pad jedne umetnice, PZ, 27, 12.7. 1952, 5 (o zagrebačkoj pjevačici Milki Trnini); Dečak Kompozitor, PZ, 172, 23. 4. 1955, 3 (o skladatelju Franji Kuhaču); Dominiko Zlatarić, PZ, 285, 15. 6. 1957, 5 (o dubrovačkom pjesniku iz 16. stoljeća); Šibenčanin Antun Vrančić (1504.-1573.), PZ, 295, 24. 8. 1957, 5 (o hrvatskom diplomatu i državniku iz 16. stoljeća); Đurađ Armen Baljivi, PZ, 363, 13. 12. 1958, 7 (o dubrovačkom liječniku iz 17. stoljeća); Jedan Dubrovčanin, branilac Ptolomeja, PZ, 393, 11. 7. 1959, 7 (o komediografu i astronomu Nikoli Nalješkoviću iz 16. stoljeća); Adam Mandrović, PZ, 470, 31. 12. 1960, 7 (o glumcu i redatelju iz 19. stoljeća, direktoru Narodnog pozorišta u Beogradu i Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu); Jedan dalmatinski prosvjetitelj, PZ, 594, 18. 5. 1963, 6 (o Sinjaninu Ivanu Lovriću iz 18. stoljeća, prosvjetitelju, borcu protiv klerikalizma, ponosnom na morlačko tj. slavenško porijeklo); Grabancijaš na pozornici, PZ, 607, 17. 8. 1963, 7 (o grabancijašima i Titu Brezovačkom, autoru dva satirična komada o Matijašu Grabancijašu dijaku i Diogenesu); Violina i mač, PZ, 707, 17. 7. 1965, 8 (članak o skladatelju, violinistu i pustolovu Ivanu Manetu Jarnoviću iz 18. stoljeća); Putopis kovačkog kalfe, PZ, 764, 20. 8. 1966, 8 (o Antunu Matiji Mažuraniću, pustolovu i putopiscu, bratu Ivana Mažuranića); Čovek nije ptica, PZ, 1091, 24. 11. 1972, 12-13 (o izumitelju Srećku Vrančiću iz 16. i 17. stoljeća); Neposlušni sin renesanse: Katedra za lualicu, PZ, 1374, 28. 4. 1978, 14 (o filozofu i humanistu Franu Periću iz 16. stoljeća); M. Todorović, Dogodilo se u vinodolskom kraju: Nema mira za don Đulija, PZ, 1426, 27. 4. 1979, 16-17 (o minijaturistu Jurju Kloviću iz 16. stoljeća); I. Lončar, Neobična sudbina skulptura blizanaca: Borba, a ne ribar!, PZ, 1445, 7. 9. 1979, 14-15 (o kiparu Simeonu Roksandiću koji je karijeru napravio u Srbiji,

Upoznavanje čitatelja s njima je u nekim slučajevima bilo inspirirano znanstvenim ili umjetničkim doprinosom, a nekad prije svega zanimljivim biografijama. Za jedan članak presudan je bio patriotizam opisanih osoba,⁴⁵ a za jedan drugi, propagiranje predkomunističkog »bratstva i jedinstva«,⁴⁶ tj. autori priloga i uredništvo vodili su se prije svega ideološko-odgojnim razlozima.

Napisi o kulturnim ustanovama

Nasuprot tako brojnim personalno obojenim priložima, bilo je svega sedam napisa o pojedinim kulturnim ustanovama. Od toga, dva su teksta bila posvećena Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu.⁴⁷ Prvi od ta dva priloga objavljen je prigodno, povodom stogodišnjice, dok je drugi ulazio u seriju fotoreportaža o pojedinim gradovima i značajnim kulturnim građevinama. Oba priloga sadrže povijest HNK, a drugi i objašnjenje slika. Jedan prigodan članak objavljen je i povodom stogodišnjice Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a pored izvoda iz pravila Akademije, sadržavao je i pozdrav srpskih studenata iz Pariza Strossmayeru povodom osnivanja Akademije – čime se u skladu s promicanjem »bratstva i jedinstva« željelo istaknuti njezin jugoslavenski karakter.⁴⁸ Jedan slikovni prilog posvećen je i ustanovi koja ne ulazi u kulturne u užem smislu riječi, ali zbog svog znanstvenog značenja ima i eminentno kulturno značenje. Riječ je o zagrebačkom botaničkom vrtu. Prilog (koji ima i sedam slika) daje povijest osnivanja vrta i glavne podatke o njemu, ističući da je jedan od najboljih u Jugoslaviji.⁴⁹

Hrvatskom narodnom kazalištu u Splitu također je posvećen veliki slikovni prilog s tekstom o njegovoj burnoj povijesti, požaru, obnovi i uspješnom radu.⁵⁰ Na neizravan način, radom jedne kulturne institucije (iako ne samo njezinim) bavi se i jedan prilog o izložbi novih nalaza iz antičkog doba u Arheološkom muzeju Istre u Puli. Tekst se bavi eksponatima i lokalitetima na kojima su nađeni, dok o samom

ali je bio iz Hrvatske, gdje se dijelom i školovao); I. Lončar, Savko Bobaljević, pesnik ili siledžija: Osvetiću se mačem!, PZ, 1622, 28. 1. 1983, 14-15 (o pustolovnom dubrovačkom pjesniku iz 16. stoljeća); Mirjana Krstulović, Ličnost nedelje: Juraj Dubrovčanin, PZ, 1982, 22. 12. 1989, 17 (o profesoru filozofije iz 16. i 17. stoljeća).

45 Iz naše prošlosti: dva stara književnika stradalnika, PZ, 719, 9. 10. 1965, 8 (članak govori o Filipu Grabovcu i Matešu Kuhačeviću, rodoljubnim pjesnicima iz 18. stoljeća).

46 Pesnik bratstva, PZ, 394, 18. 7. 1959, 7 (članak je o splitskom pjesniku Luki Botiću iz 18. stoljeća koji se perom borio za slogu Hrvata i Srba).

47 Stogodišnjica Hrvatskog narodnog Kazališta, PZ, 433, 16. 4. 1960, 7; I. Lončar, HNK: Ljubav za raskošno glumište, PZ, 1409, 29. 12. 1978, 12-13.

48 Stogodišnjica: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, PZ, 777, 19. 11. 1966, 8.

49 Zagrebački botanički vrt: Ceo svet u perivoju, PZ, 1407, 15. 12. 1978, 6-7.

50 I. Lončar, Najposećenije pozorište u Jugoslaviji: Feniks pod Marijanom, PZ, 1581, 16. 4. 1982, 56-57 (autor napominje da je HNK »po repertoaru i značaju daleko od svake provincije«).

Muzeju donosi jako malo informacija.⁵¹ Sve to nije mnogo, ali je potpuno u skladu s uređivačkom koncepcijom lista koja je mnogo više pažnje posvećivala osobama i mjestima nego ustanovama.

Ostali kulturni prilozi

Od ostalih kulturnih priloga različitog sadržaja ističu se tri o prodiranju talijanskih i francuskih kulturnih utjecaja u primorje u 17. i 18. stoljeću.⁵² Oni su rijetkost već zato što pokušavaju prikazati procese, a ne događaje ili osobe (kako je to bio običaj u listu). Neskriveni cilj bio im je pokazati kako su, eto, i južni Slaveni, zahvaljujući primorskim gradovima, a posebno Dubrovniku, držali korak s kulturnim razvojem u velikom svijetu. Na taj je način list doprinio podizanju kulturne samosvijesti svojih čitatelja.

Dva priloga govore o stečevinama od golemog značenja za hrvatsku kulturu, a dva za europsku. Prva dva priloga govore o inkunabulama u Hrvatskoj (i Jugoslaviji),⁵³ dok druga dva govore o otkrićima od svjetskopovijesnog značenja: o najdužem sačuvanom etruščanskom tekstu na povojima »Zagrebačke mumije«⁵⁴ i o pronalasku dotad nepoznatih pjesama Katula, Tibula, Propercija te nepoznatog odlomka Petronijevog *Satirikona* koje je u kući Ćipiko pronašao Marin Statilić Statileti 1663. godine.⁵⁵ Od preostalih raznovrsnih priloga, treba posebno spomenuti dva o upotrebi ćirilice u Hrvatskoj tijekom srednjeg vijeka. Prvi od njih donosi povijest ćirilice i njezine upotrebe, između ostalog i u Hrvatskoj,⁵⁶ dok se drugi bavi Povaljskom listinom, jednim od najstarijih hrvatskih ćiriličnih spomenika.⁵⁷ Oba teksta inzistiraju na tome da je ćirilica (kao i glagoljica) zajedničko pismo južnih Slavena, iako su je Hrvati kasnije uglavnom napustili. Oba teksta s jedne strane razbijala su predrasude koje su postojale i još uvijek postoje, kako kod Srba, tako i kod Hrvata, o upotrebi

51 Petar Milatović, Car i carica usred Pule: Agripina, dama ne baš fina, PZ, 1924, 14. 11. 1988, 8-9.

52 Opera i balet u starom Dubrovniku, 698, 15. 5. 1965, 2 (autor teksta s ponosom ističe da je Dubrovnik prihvatio operu i balet iz Italije prije nego što su to učinile Francuska, Njemačka i Engleska); Kako je Molijer stigao u naše primorje, PZ, 748, 30. 4. 1966, 11; M. K. Kutak za istorijski trenutak: Ćokulad je frančezarija, PZ, 1986, 19. 1. 1990, 37.

53 Prva hrvatska štampana knjiga, PZ, 95, 24. 10. 1953, 3 (autor bilješke s ponosom ističe da je hrvatski glagoljski misal iz 1483. tiskan samo 29 godina poslije Biblije Martina Luthera); Naše stare i retke knjige, PZ, 364, 20. 12. 1958, 7.

54 S. Reljić, Zagrebačka lanena knjiga: Najduži trag nestalog naroda, PZ, 1789, 11. 4. 1986, 6-7.

55 Mirjana Krstulović, Dela svetskog značaja otkrivena u Trogiru: Trimalhion sa tavana, PZ, 1945, 7. 4. 1989, 14-15 (članak prati i kasniju borbu oko utvrđivanja autentičnosti nadenih spisa i o pokušaju podmetanja još jednog falsificiranog odlomka).

56 Ćirilo i Metodije, PZ, 594, 18. 5. 1963, 6.

57 Mirjana Krstulović, Listamo istoriju, Povaljska listina: To tajanstveno pismo, ćirilica, PZ, 1717, 23. 11. 1984, 41.

ćirilice. S druge strane, uz nesumnjivo kulturno značenje, oba priloga imala su prilično očit cilj da na posredan način propagiraju »bratstvo i jedinstvo«.

Zaključak

Prilozi s temama iz hrvatske kulture, iako nisu bili tako mnogobrojni kao oni s temama iz srpske, ipak su bili brojniji od priloga o kulturama ostalih jugoslavenskih naroda. U njima je tijekom više desetljeća barem jednom spomenuta većina najpoznatijih hrvatskih kulturnih stvaralaca, ali prostor u listu nisu uvijek dobivali zavisno od svog kreativnog doprinosa, već često i zavisno od zanimljivosti biografija. O suvremenim stvaraocima pisano je vrlo rijetko, jer se čekalo da ih vrijeme potvrdi i da bi se izbjeglo upuštanje u tada aktualne polemike. O djelima kulturnih stvaralaca pisano je mnogo manje nego o stvaraocima samima. Od djela, najviše je pisano o arhitektonskim spomenicima kulture, pri čemu je češće pisano o onima u primorskim krajevima. Na osnovi napisa u listu, čitatelj nije mogao steći cjelovitu sliku o razvoju hrvatske kulture, ali to je vrijedilo za praktično bilo koju temu kojom se *Politikin zabavnik* bavio. On je ostajao list koji je prije svega htio zabaviti, a kroz zabavu i poučiti svoje čitatelje. Tijekom socijalističkog razdoblja njegov zadatak bio je i da na nenametljiv način mladima prenosi vrijednosti socijalističkog samoupravnog društva, prvenstveno patriotizam i »bratstvo i jedinstvo«. Neki od kulturnih priloga nesumnjivo su imali i tu funkciju. List nije krio hrvatski identitet stvaralaca o kojima je pisao, ali je sve njih, kao i kulturno-povijesne spomenike, promatrao iz zajedničke, jugoslavenske perspektive.

SUMMARY

Contributions on Croatian Culture in the Pages of *Politikin Zabavnik* During the Socialist Period in Yugoslavia

Politikin Zabavnik was the leading Yugoslav youth magazine, published from 1952 by the main Serbian daily, *Politika*. It was a magazine which united entertainment and education and it was meant for teenagers. However, it was widely read by adults, too, so that its readership surpassed by far its nominal circulation of some 200.000 to 300.000 copies.

Although it was published in Belgrade, the magazine strove to attract readership in the whole country. The aim, in the spirit of the ideology of “brotherhood and unity”, was to enable young people to learn something about other parts of the common fatherland and to acquaint them with history and culture of the other Yugoslav peoples. Therefore, articles about other Yugoslav republics were frequent, and Croatia was second only to Serbia in number of contributions. Between 1952 and 1991, the magazine published 1076 various cultural contributions. 661 of those concerned general, European or world culture, and the rest, culture of the Yugoslav peoples. There were 274 contributions on Serbian and 116 on Croatian culture, whereas all other republics fared much worse.

There were two basic types of cultural contributions. One group represented a kind of well illustrated travel guide, featuring major cultural and historical monuments of certain towns or regions. In the case of Croatia, most of the monuments described in *Politikin Zabavnik* were at the Adriatic coast – presumably because many readers from other parts of the country had the opportunity to see some of them first-hand during vacations. Another major group of contributions concerned prominent cultural workers: writers, artists, musicians, scholars, etc. Part of them was written up because of the importance of their works, but in cases of some minor personages, the interesting biographies were decisive. Only few contributions dealt with other topics. Readers could not get a complete picture of Croatian culture from the magazine, but they did get interesting or at least entertaining information about many prominent monuments and people.

Key words: *Politikin zabavnik*, Croatia, culture, literature, architecture, »brotherhood and unity«